

Prof.dr hab.Krystyna Pankowska
Wydział Pedagogiczny
Uniwersytet Warszawski

RECENZJA

w postępowaniu w sprawie nadania dr. Eugeniuszowi Szymikowi
stopnia naukowego doktora habilitowanego
nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika
sporządzona na wniosek Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki
Wydziału nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego

I. Przebieg drogi zawodowej

Dr Eugeniusz Szymik, który posiada wykształcenie polonistyczne, przez wiele lat był czynnym nauczycielem. Jest z pewnością doskonałym dydaktykiem, o czym świadczą przedstawione przez niego liczne dokumenty związane z pracą nauczyciela-polonisty i uzyskanymi dyplomami pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia specjalizacji zawodowej w zakresie nauczania języka polskiego oraz otrzymane wyróżnienia.

W roku 2001 uzyskał on stopień doktora nauk humanistycznych na Wydziale Filologicznym UŚ na podstawie rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem dra hab. prof. UŚ Bogdana Zelera *Utwór literacki w odbiorze szkolnym (badania z wykorzystaniem dramy)*. Po doktoracie rozpoczął ścieżkę akademicką, współpracując z kilkoma uczelniami, takimi jak Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Mysłowicach, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi (Wydziały Zamiejscowe w Bytomiu i Wodzisławiu Śląskim), Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości w Gliwicach. W roku 2014 rozpoczął pracę na Uniwersytecie Śląskim (na Wydziale Pedagogiki i Psychologii), gdzie pracuje do dziś (aktualnie w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Nauk Społecznych).

Dr Szymik od wielu lat, o czym świadczą jego publikacje o charakterze metodycznym, poszukuje sposobów i form dydaktycznych aktywizujących uczniów przede wszystkim w procesie kształcenia polonistycznego. Ma on także dużo osiągnięć w zakresie praktyki dramy,

którą zajmuje się konsekwentnie od około 30 lat. Drama znalazła się również w obszarze jego zainteresowań badawczych, które przedstawił we wniosku o procedurę habilitacyjną.

II. Ocena aktywności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzującej wiedzę oraz współpracy międzynarodowej po uzyskaniu stopnia naukowego doktora

W przedstawionej dokumentacji brakuje jednolitego wykazu zajęć dydaktycznych, jakie Habilitant prowadził. W kopiach zaświadczeń z poszczególnych uczelni są wymienione takie przedmioty, jak *Edukacja polonistyczna, Główne nurty w literaturze polskiej XX wieku, Kultura języka polskiego, Metodyka kształcenia zintegrowanego, Edukacja w zakresie przygotowania do pisania i czytania, Edukacja przez dramę* (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi), *Teoretyczne podstawy kształcenia, Literatura dziecięca, Nauczanie literackie, Metodyka edukacji językowej w klasach I-III szkoły podstawowej, Gry i zabawy dydaktyczne* (Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości w Gliwicach), *Innowacje pedagogiczne – drama* (Wydział Filologiczny UŚ), *Edukacja przez dramę* (Wydział Nauk Społecznych UŚ). Były to więc głównie zajęcia (wykłady i ćwiczenia) z zakresu edukacji polonistycznej oraz dramy.

W wyniku prowadzenia seminarium dyplomowego wypromował w dwu uczelniach (w Gliwickiej Szkole Przedsiębiorczości w Gliwicach i na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UŚ) ogółem 70 prac licencjackich.

Jest to więc stosunkowo duży uczelniany dorobek dydaktyczny, zważywszy na fakt, że Habilitant przez 25 lat pracy zawodowej zatrudniony był w oświacie niższego szczebla (w roku 2005 uzyskał ze strony ZNP podziękowanie za 25 lat pracy w oświacie), natomiast powołanie go w roku 2018 na Członka Kierunkowego Zespołu Zapewnienia Jakości Kształcenia na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UŚ świadczy o uznaniu jego akademickich kompetencji dydaktycznych. Uważam też, że nie można dokonać prostego oddzielenia akademickiego dorobku dydaktycznego dra Szymika od jego dokonań dydaktycznych w szkole podstawowej i średniej, przygotowuje on bowiem studentów do zawodu pedagoga i nauczyciela-polonisty, a ponadto sprawuje także opiekę nad praktykami studenckimi, w czym jego wcześniejsze doświadczenia są niezwykle cenne.

Działalność popularyzatorska

Doświadczenie i kompetencje zawodowe dra Szymika docenia z pewnością środowisko praktyków, głównie nauczycieli, dla którego prowadził on przez wiele lat otwarte zajęcia i

lekcje pokazowe. Popularyzował również dramę w artykułach przeznaczonych dla nauczycieli, w czasopismach o charakterze metodycznym, takich jak *Drama*, *Polonistyka*, *Język Polski w Gimnazjum*, *Język Polski w Szkole Średniej*, *Język Polski w Szkole dla klas IV-VIII*, *Język Polski w szkole IV-VI*.

Dr Szymik posiada zatem bogaty dorobek popularyzatorski w zakresie dramy, napisał też szereg artykułów przybliżających działalność miejscowych oddziałów Uniwersytetu Trzeciego Wieku. W publikacjach upowszechniał też kulturę regionu i propagował jej edukację. Brał udział jako wykładowca w środowiskowych projektach w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego *Spotkajmy się w bibliotece* i *Nowoczesna biblioteka*. Wygłaszał otwarte wykłady i prelekcje, np. w 2021 r na temat „Moralności pani Dulskiej” w ramach ogólnopolskiej akcji Narodowego Czytania.

Za zasługi na rzecz środowiska, w tym za popularyzację wiedzy, został kilkakrotnie nagrodzony przez władze oświatowe oraz samorządowe Gminy i Miasta Czerwionka-Leszczyzny.

Współpraca międzynarodowa

Habilitant od wielu lat współpracuje z ośrodkami naukowymi na Słowacji. W latach 2015-2017 we współpracy z Katedrą Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej na Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy realizował projekt badawczy *Homo creator w wymiarze społecznym, kulturowym i ekonomicznym*. Efekt finalny projektu stanowią publikacje naukowe Habilitanta we współautorstwie z Zuzaną Kováčovą.

Ponadto brał on udział w konferencjach organizowanych przez zagraniczne ośrodki naukowe oraz jest współautorem licznych pokonferencyjnych publikacji.

III. Ocena dorobku naukowo - badawczego po uzyskaniu stopnia naukowego doktora

We wstępie oceny dorobku naukowego dra Szymika po doktoracie, z wyłączeniem rozprawy habilitacyjnej, chciałabym zwrócić uwagę na jego wymiar ilościowy. Łącznie opublikował on 4 opracowania książkowe, z czego 2 we współautorstwie z Olimpią Gogolin oraz 35 rozdziałów w monografiach zbiorowych, z czego 20 we współautorstwach, oraz 47 autorskich i współautorskich artykułów w czasopismach. Jest też autorem recenzji wydawniczych podręczników do nauczania języka polskiego w gimnazjum.

W obszarze zainteresowań naukowych dra Szymika rysują się dwa nurty: drama edukacyjna oraz edukacja regionalna. W pierwszym nurcie znajduje się zarówno rozprawa doktorska z roku 2000 oraz znaczna część artykułów naukowych, w nurcie tym lokuje się także rozprawa habilitacyjna. Drugi obszar zainteresowań Habilitanta zaowocował skrypsem na temat edukacji regionalnej w szkole podstawowej oraz kilkoma artykułami. W ostatnim okresie napisał on także kilka artykułów na temat Uniwersytetów Trzeciego Wieku, rozszerzając swoje zainteresowania o edukację dorosłych.

Publikacje książkowe

Na podkreślenie zasługuje interdyscyplinarny charakter przedstawionych do oceny publikacji. Przede wszystkim dotyczy on możliwości wykorzystania dramy jako metody nauczania w edukacji polonistycznej oraz w pracy wychowawczej na różnych szczeblach kształcenia, od edukacji wczesnoszkolnej po wyższą.

Problematyce dramy w interpretacji tekstów literackich poświęcona jest wydana w roku 2011 nakładem Oficyny Wydawniczej „Impuls” *Drama w nauczaniu języka polskiego*. Jest to przewodnik metodyczny dla studentów i nauczycieli z przytoczonymi technikami dramowymi i scenariuszami lekcji. W katalogu scenariuszy znajdują się interesujące propozycje analizy tekstów literackich, aktywizujące uczniów, pokazujących inne wymiary interpretacyjne, wynikające z włączania doświadczenia sytuacji „tu i teraz”. Szkoda jednak, że Habilitant nie użył swojej szerszej wiedzy z zakresu polonistycznej interpretacji tekstów, nie pokazał też dramy w kontekście innych metod aktywizujących, chociażby metody projektów, w które niekiedy drama jest włączana. W przytoczonej literaturze przedmiotu znajdują się niemal wszystkie publikacje na temat metodyki dramy w Polsce, nie ma jednak żadnej z bogatego zakresu metodyki nauczania literatury i języka polskiego. Konfrontując inne podejścia metodyczne z dramą, wskazując na różnice i podobieństwa ukazałby szerszy kontekst, nie powielający znanych materiałów z zakresu prowadzenia dramy (mam bowiem nieodparte wrażenie, że te same treści są przytaczane w publikacjach metodycznych różnych autorów).

W książce znajdują się też pewne uproszczenia, czy wręcz błędy, np. łączenie teatru jezuickiego z koncepcją psychodramy pedagogicznej (s.25). Uproszczeniem jest też identyfikowanie teatru z psychodramą, są to dwie odrębne formy, teatr dotyczy efektów i oddziaływania artystycznego, psychodrama używana jest w terapii psychologicznej i psychiatrycznej. Błędem jest też stawianie w jednym szeregu teatru jezuickiego ze

współczesną koncepcją teatru w funkcji przygotowania do pełnienia ról społecznych (teatr jezuicki pełnił zgoła inne funkcje!). Błędem jest również stwierdzenie, że „u źródeł dramy leży psychodrama, często stosowana w psychoterapii” (s. 24). Źródła dramy edukacyjnej są zgoła odmienne, sięgają przewrotu progresywistycznego i nurtu Nowego Wychowania, kiedy to zwrócono uwagę na fazy rozwojowe człowieka, w tym np. gry i zabawy tematyczne dzieci jako naturalną formę ekspresji, a zarazem sposób uczenia się i konstruowania wiedzy, jak dziś byśmy powiedzieli.

Na jednej z następnych stron książki można z kolei przeczytać, że drama wywodzi się z teatru. Tego typu stwierdzenia wprowadzają chaos poznawczy, można bowiem co najwyżej mówić o wspólnych elementach dramy, psychodramy i teatru, bez zachodzących pomiędzy nimi implikacji, wynikania jednej formy z drugiej. Drama edukacyjna nie realizuje też ani funkcji terapeutycznych w kontekście psychiatrycznym czy psychologicznym, ani też artystycznych. Z pewnością jednak jest użyteczna w kształtowaniu większości tzw. kompetencji miękkich. Podzielam więc zasadniczy punkt widzenia Habilitanta, który wskazuje na istotne właściwości proponowanej metody w kształceniu uczniowskich umiejętności w zakresie porozumiewania się oraz na wprowadzanie ucznia w świat wartości humanistycznych, związanych z wrażliwością na los innych ludzi (drama jako „wchodzenie w buty innego człowieka”) oraz odpowiedzialnością za siebie i innych. Zgadzam się również z podkreśleniem, że metoda ta daje szansę na podmiotowe traktowanie ucznia.

Kolejna publikacja *Drama w procesie wychowania dzieci i młodzieży w Polsce i w Czechach (pedagogiczne studium porównawcze)*, która ukazała się w roku 2016 nakładem Oficyny Drukarsko-Wydawniczej AKANT daje możliwość poznania Habilitanta już nie tylko jako metodyka, lecz także badacza. Cześć empiryczną opracowania poprzedza siatka pojęć ulokowana w początkowych rozdziałach, w tym znajduje się tu charakterystyka dramy jako metody aktywizującej ucznia, charakterystyka wieku dorastania oraz drama na tle (dosyć przypadkowo wybranych i opisanych) teorii wychowania.

W tej publikacji, podobnie jak w poprzedniej, Habilitant dokonuje niekiedy zaskakujących skrótów myślowych, np. pisząc: „Na dramę jako metodę rozwoju osobowości i gromadzenia wiedzy pedagodzy zwracali uwagę już od dawna (Platon, Rousseau, Dewey)” (s.25). Żaden z wymienionych klasyków oczywiście nie znał, ani nie stosował dramy, a zestawienie ich nazwisk z dramą, bez chociażby próby wyjaśnienia dlaczego to czyni, świadczy o swego rodzaju niefrasobliwości Habilitanta.

Omawiana publikacja ma charakter teoretyczno-empiryczny. Skupię się w tym miejscu głównie na tym drugim aspekcie, tj. na relacji z badań przeprowadzonych wśród młodzieży w wieku 13-16 lat w Polsce i w Czechach (w Czeskim Cieszynie), tj. na zależności między uczestnictwem uczniów w lekcjach z zastosowaniem dramy a zmianami inter- i intrapersonalnymi.

Habilitant wprowadził rozgraniczenie pojęciowe na dramę w Polsce i wychowanie dramatyczne w Czechach, chodzi jednak o tę samą metodę pracy, bazującą na tych samych technikach (być może Habilitant nie orientuje się, że po adaptacji dramy do polskiego systemu szkolnictwa, ten sam proces z udziałem drama-teachers i British Council miał miejsce na przełomie lat 80. i 90. XX wieku w Czechach).

W badaniach porównawczych zwrócił uwagę na przydatność dramy w procesie wychowania dorastającej młodzieży, wyodrębniając jako ważne umiejętności rozładowania napięć i przejawów agresji oraz rozwiązywanie konfliktów. Drama na lekcjach wychowawczych daje według Habilitanta możliwość zmiany postaw uczniów, ich myśli, uczuć i zachowań, a także możliwość lepszego wniknięcia w świat nastolatków i rozumienia ich problemów ze strony nauczyciela. To ostatnie spostrzeżenie uznałam za niezwykle cenne i z zaciekawieniem przystąpiłam do dalszej lektury książki. Habilitant przedstawia na początku części empirycznej założenia metodologiczne badań własnych. Wybiera metodę sondażu diagnostycznego z ankietą, dzięki której uzyskuje informacje na temat aprobaty dla dramy w procesie wychowania oraz w badaniu postaw młodzieży (wobec rówieśników). Stosuje pretest i posttest dla młodzieży oraz dodatkowo ankietę dla nauczycieli z pytaniem o zmiany, jakie zauważyli w uczniach. Lekcje z zastosowaniem dramy przeprowadzał sam Habilitant (nazywa siebie w tym miejscu refleksyjnym praktykiem). Niestety część empiryczna nie spełniła moich oczekiwań. Nie przekonuje mnie dobór zmiennej niezależnej w postaci płci i narodowości. Nie jest też dla mnie jasna pełna procedura przeprowadzonych badań, np. nie zostało ujawnione, czy i w jakim zakresie młodzież miała wcześniej kontakt z dramą, nie podano również, jak długo trwały zajęcia zaplanowane, tj. ile jednostek lekcyjnych się odbyło czy też jakie były reakcje uczniów w związku z realizacją poszczególnych tematów. Wobec braku tych danych trudno o przekonanie co do rzetelności wyników badań, nawet jeśli została zastosowana drobiazgowa analiza statystyczna.

W roku 2018 we współautorstwie (z Olimpią Gogolin) Habilitant opublikował w języku angielskim studium pt. *Drama: zarys teoretyczny i aspekty praktyczne (Drama: theoretical outline and practical aspects)*. Jest to kolejna pozycja o charakterze teoretyczno-

empirycznym. W dwu pierwszych rozdziałach (*The specific character of drama as a method of working with a student/* oraz *Drama techniques – characterisation attempt*) przedstawiony został rozwój dramy na świecie i w Polsce, cechy konstytuujące tę metodę, jej techniki i funkcje (według różnych praktyków i teoretyków dramy), w następnych m.in. zawarta jest analiza raportów Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej dotyczącej edukacji językowej. Dalsza część opracowania, empiryczna, oparta jest na badaniach sondażowych, w których określany był wpływ zajęć z metodą dramy na poziom poprawnego mówienia i pisania uczniów. Część badawczą kończą entuzjastyczne wnioski na temat wartości dramy jako metody edukacyjnej. Najciekawszą część opracowania stanowi według mnie rozdział VII, w którym zawarte zostały scenariusze lekcji z dramową analizą wybranych utworów z obszaru klasyki literackiej, w których Habilitant przedstawił dobre rzemiosło polonistyczne.

Niestety w odniesieniu do omawianej pracy, napisanej we współautorstwie z Olimpią Gogolin, nie zostało określone do kogo przynależy opracowanie poszczególnych rozdziałów, ani też nie wskazano na ilościowy lub procentowy udział w publikacji, co jest z formalnego punktu widzenia istotnym uchybieniem.

To samo zastrzeżenie dotyczy następnej pracy o tytule *Drama: wybrane aspekty polonistycznej edukacji wczesnoszkolnej: koncepcje, badania, wyniki* również napisanej we współautorstwie z Olimpią Gogolin. W publikacji tej Habilitant przedstawia taki sam, jak w poprzednich opracowaniach schemat badań z wykorzystaniem sondażu diagnostycznego oraz techniką ankietowania uczniów i nauczycieli. Użycie ankiet w uzyskiwaniu wyniku badań z najmłodszymi respondentami (uczniowie III klasy) wydaje się mi ryzykownym przedsięwzięciem, ponieważ dzieci w tym wieku nie są w stanie koncentrować się na zbyt długotrwałym zadaniu (zdumienie budzi skierowanie do nich ankiet z ponad 100 możliwymi wersjami odpowiedzi). Ponadto sformułowanie niektórych pytań budzi obawy niezrozumienia przez małych respondentów. Autor ankiety oczekuje, że dzieci są w stanie precyzyjnie ocenić formę zajęć czy też rozróżnić swoje stany emocjonalne. Jaka jest jednak różnica między dwoma określeniami: „Czuję się bardziej akceptowany przez klasę” a „Czuję się bardziej doceniony”? (s. 104).

W swoich publikacjach Habilitant przywołuje całą dostępną literaturę na temat dramy, która ukazała się drukiem w Polsce. W większości są to publikacje o charakterze metodycznym. Brakuje w nich jednak opracowań obcojęzycznych. W bibliografii nie znajdują się też tytuły z zakresu interpretacji tekstów literackich.

Ocena rozdziałów w pracach zbiorowych i artykułów w czasopiśmie

Większość artykułów i rozdziałów dotyczących dramy nie odbiega zasadniczo od treści i sposobu prezentowania związanej z nią problematyki metodycznej zawartej w publikacjach książkowych. Moją uwagę zwróciło opracowanie, w którym Habilitant wychodzi poza szkolne mury, włączając dramę i teatr w działania prewencyjne i resocjalizacyjne. Artykuł ten *Edukacja przez teatr jako element procesu resocjalizacyjnego dorosłych (na przykładzie Aresztu Śledczego w Gliwicach)* ukazuje interesującą perspektywę pedagogiczną wykorzystywania sztuki w pracy z osobami społecznie niedostosowanymi.

Spośród opracowań o innej tematyce wysoko oceniam artykuły związane z kategorią twórczości (*Paradygmat fantazji, czyli twórczość poza granicami ratio oraz Twórczość i geniusz w świetle literatury, filozofii i w ujęciu pedagogicznym*). Pisane we współautorstwie z Jadwigą Sebestą, świadczą nie tylko o poszerzeniu obszarów zainteresowań Habilitanta, ale też odznaczają się wysokim poziomem merytorycznym. Zawierają dobrze ugruntowaną wiedzę z zakresu filozofii oraz historii i teorii sztuki, na bazie których zbudowana jest siatka pojęć oraz logicznie prowadzona myśl przewodnia. Oceniam je pozytywnie zarówno pod względem treści, jak i formy.

Kolejny interesujący nurt naukowych eksploracji Habilitanta udokumentowany jest w cyklu artykułów z zakresu andragogiki i gerontologii, opublikowanych m.in. w *Edukacji Ustawicznej Dorosłych*. W syntetycznej formie przedstawia w nich wyniki przeprowadzonych badań sondażowych, związanych z takimi tematami jak organizacja czasu wolnego seniorów czy uczenie się języków obcych w Uniwersytecie Trzeciego Wieku. Habilitant podejmuje także inne ważne społecznie zagadnienia, np. wykluczenia cyfrowego starszych czy ich postrzeganie przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym oraz aktualizuje wiedzę o problemach seniorów, w tym np. w związku z czasem pandemii. Są to opracowania wartościowe z naukowego punktu widzenia, świadczące zarazem o wrażliwości społecznej Habilitanta.

Również interesujące, tworzące niejako cykl, są artykuły związane z problematyką edukacji między- i wielokulturowej. Opracowanie (współ z Jadwigą Sebestą) pt. *Kontekst miejsca a ludowa kultura odświętności na przykładzie stroju bytomsko-rozbarskiego* wpisując się w nurt badań nad kulturami etnicznymi eksponuje wartość małych ojczyzn w obrębie Śląska. Tekst ciekawy poznawczo, łączący perspektywę estetyczną i religijną, oparty jest na bogatych źródłach dokumentujących analizowaną kulturę. W tym samym kręgu tematycznym sytuuje

się artykuł (napisany wspólnie z Anną Matuszną) pt. *Zwyczajy i obrzędy mieszkańców Żywiecczyzny (na przykładzie wsi Kamesznica)*. Tym razem autorzy opracowania syntetycznie przedstawili materiały zebrane w wyniku badań terenowych. Artykuł wyraża cenny przekaz pedagogiczny dotyczący troski o zachowanie ciągłości tradycji kulturowej.

Przestrzenią eksplorowaną przez Habilitanta w poszukiwaniu wartości różnych kultur jest także bliska mu literatura. W artykule *Inność fascynująca – antropologiczna analiza baśni Janoscha o Panamie* (współautorstwo: Ilona Copik) autorzy wprowadzają kontekst współczesnej globalizacji i migracji. Artykuł oparty na interesującej literaturze przedmiotu stanowi przykład błyskotliwej analizy tekstu literackiego o wydźwięku pedagogicznym. W kolejnym wartym uwagi artykule *Kształtowanie się tożsamości narodowej wybranych bohaterów literackich* Habilitant analizuje problem skomplikowanych okoliczności powstawania i przyjmowania wielorakiej tożsamości kulturowej bohaterów z obszaru tzw. śląskiego tygła. Dwa ostatnie opracowania, stanowiące przykład zastosowania podejścia fenomenologiczno-hermeneutycznego, wydobywającego sensy i znaczenia zawarte w literaturze o walorach pedagogicznych, oceniam bardzo dobrze.

Ocena poza publikacyjnej aktywności naukowej

Dr Szymik wykazuje w swojej działalności naukowej wysoką aktywność konferencyjną. W latach 2001-2021 uczestniczył w 54 konferencjach krajowych i międzynarodowych wygłaszając na nich referaty.

Brał również udział w kilku międzynarodowych projektach badawczych. W roku 2015 uczestniczył jako kierownik w polsko-słowackim projekcie *Homo creator w wymiarze społecznym, kulturowym i ekonomicznym*. W kolejnym roku uczestniczył w polsko-słowacko-litewskim projekcie *Z problematyki kultur. Studium interdyscyplinarne*. W tym samym okresie brał również udział w projekcie polsko-niemiecko-słowackim *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w przestrzeni wirtualnej w teorii i praktyce*. Natomiast od roku 2021 realizował badania własne *Metoda dramy w szkole podstawowej – badania eksperymentalne*.

Podsumowanie

Oceniając dorobek naukowy Habilitanta należy zwrócić uwagę na jego rozmiar i konsekwentne poszerzanie problematyki związanej przede wszystkim z dramą i kształceniem aktywizującym ucznia. Należy również zwrócić uwagę na dynamikę tego rozwoju, bowiem z upływem czasu dr Szymik zwiększa swoją aktywność w punktowanych czasopiśmie i kładzie nacisk na monografie autorskie. Na pozytywną uwagę zasługuje również obecność

Habilitanta w środowisku naukowym jako aktywnego uczestnika polskich i międzynarodowych konferencji naukowych oraz jego uczestnictwo w międzynarodowych projektach badawczych.

IV. Ocena najważniejszego osiągnięcia naukowego w myśl Ustawy o stopniach i tytułach naukowych

Najważniejszym osiągnięciem naukowym według dra Szymika jest monografia *Dramowa interpretacja baśni w kontekście kształtowania relacji interpersonalnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym*. Rozprawa ta, którą jak sam stwierdza, napisał z pozycji entuzjasty dramy, wpisuje się w nurt wcześniejszych jego opracowań. Jako nauczyciel-polonista połączył w niej badania nad skutecznością dramy jako metody edukacyjnej z baśnią jako narzędziem kształtowania postaw uczniów w wieku wczesnoszkolnym.

Rozprawa, licząca 327 stron (z czego 70 to aneks), ma charakter teoretyczno-badawczy, co też oddaje jej struktura: trzy pierwsze rozdziały, związane z tytułowymi kategoriami - dramą, baśniami oraz relacjami interpersonalnymi - zawierają podstawową prezentację siatki pojęć wraz z ich omówieniem, kolejne dwa odnoszą się do podjętych przez Autora badań empirycznych.

Podstawy teoretyczne stanowią zawsze dowód na stopień przygotowania do prowadzenia samodzielnych badań naukowych, swoją ocenę tychże podstaw w recenzowanej rozprawie rozpocznę zatem od nich. Najmniej uwagi Habilitant poświęca problematyce relacji interpersonalnych w kontekście rozwojowym dzieci (str. 105-108), ograniczając się do niewielkiej ilości źródeł. Ważną dla podejmowanych badań definicję pojęcia relacji interpersonalnych i jego charakterystykę przytacza głównie na podstawie *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* oraz artykułu A. Czerwińskiej z czasopisma *Nauczyciel i Szkoła*, przywołanie których oczywiście nie jest błędem, ale kluczowe w rozprawie pojęcie wymagałoby od Autora szerszej znajomości problematyki (definicji pojęcia, koncepcji) w ujęciu różnych autorów. Relacje interpersonalne bowiem to ciekawy problem badawczy, który ma bogatą literaturę przedmiotu (choćby, dla przykładu Małgorzaty Cywińskiej *Konflikty interpersonalne dzieci w młodszym wieku szkolnym w projekcjach i sądach dziecięcych*, Poznań, Wyd. 2004 czy *Mosty zamiast murów. Podręcznik komunikacji interpersonalnej*, red. John Stewart, Warszawa, PWN, 2007). Habilitant niewiele uwagi

poświęca również rozwojowi i cechom dziecka w wieku wczesnoszkolnym, co budzi zdziwienie, bowiem część badawcza opracowania związana jest bezpośrednio ze specyfiką tej fazy rozwoju ucznia.

Natomiast rozdział dotyczący baśni, zdecydowanie bardziej rozbudowany, świadczy o stosunkowo dobrej orientacji Autora w obrębie przedstawianej problematyki. Przede wszystkim w sposób syntetyczny prezentuje on funkcje (ludyczne, eskapistyczne, terapeutyczne, wychowawcze) oraz cechy gatunkowe baśni, konstytuujące również ich wartość pedagogiczną. W rozdziale tym wprowadza też przykłady dramowej interpretacji baśni według sporządzonego przez siebie katalogu różnych relacji interpersonalnych. W tym miejscu przywołana literatura (z włączeniem klasycznego opracowania Bruno Bettelheima *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*) nie budzi większych zastrzeżeń. Natomiast generalnie słabą stroną tej części monografii jest budowanie siatki pojęć głównie na podstawie definicji zaczerpniętych z encyklopedii i słowników (pedagogicznego, psychologicznych, socjologicznych, języka polskiego, etymologicznego i wyrazów obcych).

Najwięcej uwagi Habilitant poświęca dramie, wykazując zdecydowanie najlepszą orientację w tym obszarze wiedzy. Definiuje pojęcie metody, w sposób syntetyczny przedstawia jej źródła i historię w Polsce i na świecie, przedstawia jej funkcje i sytuuje w kontekście wybranych teorii pedagogicznych, charakteryzuje techniki dramowe, włącza rozważania na temat nurtów pedagogicznych i teatru szkolnego. Można mieć oczywiście zastrzeżenia do wybiórczo potraktowanych treści z zakresu współczesnych teorii wychowania i braku ich wyraźnego powiązania z teorią dramy czy też zasadności wprowadzania kontekstu teatru szkolnego paralelnego do dramy zamiast wzmocnienia samej problematyki dramy o głębszą refleksję teoretyczną (psychologiczną, socjologiczną czy antropologiczną). Jednak pomimo tych wątpliwości przyjmuję przede wszystkim wybór bliższej Habilitantowi problematyki z zakresu metodyki dramy, który wynika zarówno z jego dydaktycznych doświadczeń, jak i nawiązuje wprost do późniejszych zastosowań w przeprowadzonym eksperymencie.

Habilitant, mówiąc o walorach dramy, wskazuje na jej skuteczność, potwierdzoną przez międzynarodowe badania DICE (Drama Improves Lisbon Key Competences in Education), do oceny których byłam swego czasu powołana jako ekspert. Natomiast określając swoje badania jako nowatorskie nie przedstawia właściwie stanu badań nad dramą w Polsce (są to m.in. badania Danuty Michałowskiej, Alicji Gałązki, Kamili Witerskiej czy Teresy Lewandowskiej-Kidoń). Nie przedstawia też stanu badań nad baśnią w edukacji najmłodszych. W związku z tym pojawia się pytanie: na tle czego badania te są nowatorskie?

Ten brak danych, pozostawiający pracę w swego rodzaju izolacji od innych badań, nie pozwala w pełni określić jej rangi.

Mam również zastrzeżenia do przedstawionej literatury. Habilitant zna wprawdzie polskie opracowania z zakresu pedagogiki dramy, niestety nie wprowadza do bibliografii nowych obcojęzycznych opracowań, w tym przede wszystkim z obszaru anglosaskiego (wszak drama ma swoje źródła i rozwija się najintensywniej właśnie tam).

Celem podjętej pracy była próba określenia czy i w jaki sposób interpretacja baśni z wykorzystaniem dramy wpływa na rozwój relacji między uczniami (łącznie z ich przekonaniami i postawami) w wieku wczesnoszkolnym. Aby zweryfikować odpowiedź na postawione pytanie Habilitant zaprojektował eksperyment z zastosowaniem techniki dwu grup (eksperymentalnej i kontrolnej). W ciągu jednego roku szkolnego przeprowadził jako nauczyciel 11 lekcji, tj. jedną lekcję z interpretacją baśni w ciągu miesiąca (w ostatnim miesiącu 2 lekcje), wykorzystując szereg technik dramowych. Niestety nie określił, kto, w jakim zakresie i jakimi metodami w grupie kontrolnej prowadził lekcje z interpretacją baśni.

Efekty eksperymentalnych działań dydaktycznych sprawdził przeprowadzając ankiety (pretest i posttest) przy użyciu *Kwestionariusza Nastawień Intrapersonalnych, Interpersonalnych i Nastawień wobec Świata (KNIIS)*. *Podręcznik testu – wersja dla uczniów szkoły podstawowej klas I-III*. (w wyborze pytań posłużył się również metodą sędziów kompetentnych). Następnie dokonał drobiazgowej analizy porównawczej uzyskanych wyników wykorzystując metody statystyczno-matematyczne (różnice średnich, testy t-Studenta, współczynniki korelacji, analizę wielowymiarową, procedury taksonomii numerycznej). Przyjęta przez Habilitanta niezwykle precyzyjna optyka badawcza sprawia wręcz wrażenie testowania użyteczności samego narzędzia (wymienionego wyżej kwestionariusza) do badań nad dramą w edukacji niż skutecznością tej metody w analizie baśni (na marginesie – przy fascynacji Habilitanta wymienionym narzędziem i matematyczno-statystycznym podejściem do wyników badań, w bibliografii brakuje nowszej literatury z zakresu metodologii badań).

Przyznaję, że Habilitant włożył ogrom pracy w przeprowadzenie badań i w drobiazgową statystyczno-matematyczną analizę ich wyników, ale muszę wyznać, że zastosowane przez niego podejście badawcze nie jest preferowane przeze mnie w badaniach nad możliwościami edukacyjnymi dramy. Nie chodzi mi tu o wojnę paradygmatów badawczych (naturalistycznego i scjentyistycznego), lecz o dopasowanie metodologii do przedmiotu badań. Fetyszycyzowanie badań w kierunku statystycznych i matematycznych analiz danych

(szczególnie w odniesieniu do małych grup) budzi pewne zaniepokojenie. Teoretycy i badacze dramy, w tym z kręgu anglosaskiego wskazują na to, że efekty dramy są trudno mierzalne, niekiedy spełniają się w tzw. długim trwaniu, wymagają dystansu czasowego, który stanowi ich ostateczną weryfikację. Drama bowiem jako metoda uczenia się przez działanie, aktywizując sferę emocji na równi z intelektem, bazuje na doświadczeniu ucznia, które nie kończy się wraz z dzwonkiem (jak mówi Gadamer *dynamika doświadczenia spełnia się nie w zamykającej wiedzy, lecz w owej otwartości na doświadczenia, powodowanej przez samo doświadczenie*). W badaniu efektów dramy stosowane są podejścia jakościowe (w tym zwykła obserwacja czy wywiad), które dają szansę wejść w głąb zyskiwanych zmian. Drama sprawdza się też w *action research*, badaniach w działaniu, gdzie celem nie jest samo badanie, „sztuka dla sztuki”, lecz właśnie tzw. miękkie eksperymentowanie i „tworzenie” wiedzy przez działanie, prowadzące do wywołania zmian (takie badania prowadził m.in. John Sommers z uniwersytetu w Exeter).

Przyznaję jednak, że zaprojektowana przez Habilitanta procedura badawcza została przeprowadzona zgodnie z wzorcem metodologicznego postępowania. Jeśli więc w kwestii podejścia badawczego mam inne stanowisko, nie oznacza to, że nie doceniam propozycji metodologicznych Habilitanta, przyjmując je jako wyzwanie i zaproszenie do dyskusji czy zasadne jest w badaniach nad dramą włączanie metod statystycznych, w tym w odniesieniu do małych grup.

Biorąc pod uwagę wyniki badań Habilitant przeprowadza na ogół słuszne i poprawne wnioski, w tym dla celów praktyczno-wdrożeniowych. Jednak jeden z wniosków budzi moje głębokie zaniepokojenie. (cyt) „**System rekrutacji** do szkół podstawowych powinien przede wszystkim dążyć do uzyskania wyrównanego poziomu relacji interpersonalnych w różnych pierwszych klasach tej samej szkoły” (s.232). Jak to rozumieć, jeśli wiadomo, że Habilitant rozważając poziom relacji interpersonalnych bierze pod uwagę płeć dziecka oraz jego problemy rodzinne, w tym dotyczące dysfunkcyjności? Czy dzieci mają być wobec tego segregowane podczas rekrutacji? Mam nadzieję, że jest to tylko lapsus wynikający z niezręczności sformułowania ze strony Habilitanta, a nie jego przekonania.

Podsumowanie

Mimo przedstawionych wyżej zastrzeżeń i wątpliwości doceniam wykazywaną przez Habilitanta konsekwencję zarówno w propagowaniu dramy, jak i w podjętych przez niego badaniach nad dramą w edukacji. Przedstawiony do oceny dorobek, który uznaję za obszerny i ewoluujący naukowo, jest spójny tematycznie i istotnie wzbogaca obszar pedagogiki dramy.

Dr Szymik prezentuje nie tylko entuzjazm, ale też stosunkowo dużą wiedzą na temat praktyki i teorii dramy, a jego dotychczasowe badania nad dramą edukacyjną mające charakter interdyscyplinarne mogą stanowić inspirację do dalszych różnorodnych eksploracji badawczych.

Doświadczenia innych krajów, szczególnie angielskiego systemu kształcenia w zakresie dramy, uznanie jej skuteczności w europejskich szkołach wciąż budzi zainteresowanie. Prowadzone przez Habilitanta badania, choć mogą budzić pewne zastrzeżenia, winny być docenione jako propozycja stosowania dramy także w polskiej edukacji, tym bardziej w kontekście przepaści między tym, czego uczy współczesna szkoła, a czego wymaga życie (wszak drama traktowana jest jako swoista metoda szkoły życia).

V. Konkluzje końcowe

Rola recenzenta nie jest łatwa, musi mu bowiem przyświecać – z jednej strony – zasada obiektywizmu, z drugiej zaś – nadmierny krytycyzm może przysłonić zarówno ocenę dorobku Kandydata do stopnia naukowego, jak i jego wkład w rozwój nauk pedagogicznych. Dr Szymik wnosi istotny wkład przede wszystkim w obszar pedagogiki dramy oraz dydaktyki szkolnej. Jego badania mają też praktyczną wartość aplikacyjną, mogą stanowić podstawę do stosowania dramy w różnych obszarach i na różnych szczeblach kształcenia.

Biorąc więc pod uwagę powyższe i oceniając całościowo przedstawiony dorobek dra Szymika, naukowo-badawczy oraz dydaktyczny, organizacyjny i popularyzujący wiedzę, uważam, że jest on wystarczający pod względem jakościowym i ilościowym w procedurze ubiegania się o stopień doktora habilitowanego i spełnia podstawowe wymogi określone w art.219, ust.1, pkt.2 Ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dn.20 lipca 2018 r.

Tym samym wnoszę o dopuszczenie dra Eugeniusza Szymika do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Warszawa, 25.06.2023

/Krystyna Pankowska/